

HAPİSHANELERDE SAĞLIK VE SAĞLIK HİZMETLERİ

Aslı DAVAS* Halis YERLİKAYA** Onur HAMZAOĞLU***

Öz: Hem uluslararası hem de ulusal mevzuata göre mahpuslar toplumda yaşayan insanlarla aynı tıbbi bakım haklarına sahiptir. Türkiye’de doluluk oranı %115,1’e çıkan hapisanelerde, sağlık hakkı ihlallerinin arttığı birçok raporda bildirilmektedir. Toplum ve Hekim’in bu ve gelecek sayısında yer alacak olan bu dosya kapsamında hapisanelerdeki sağlık koşulları ve asgari standartlarla ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

Anahtar sözcükler:Hapishaneler, sağlık hakkı ihlalleri, sağlık hizmetleri

Health and Health Services in Prisons

Abstract: Under both international and national legislation, prisoners have the same rights to medical care as people living in the community. It is reported in many reports that violations of the right to health have increased in prisons, whose occupancy rate has reached 115.1% in Turkey. This file, which will be included in this and future issue of Society and Physician, includes studies on health conditions and minimum standards in prisons.

Keywords: Prisons, violations of the right to health, health services

Bir kişi suç işlediğinde ceza olarak özgürlüğü kısıtlanır. Özgürlüğünün kısıtlanması o kişinin beslenme, uygun koşullarda barınma, sağlık hizmetlerine erişim, iletişim ve sosyalleşme haklarının olmadığı anlamına gelmez. Özgürlüğü kısıtlanmış tutuklu ve hükümlülerin sağlık hakları “Birleşmiş Milletler (BM) Mahpuslara Uygulanacak Asgari Standartlar”, “BM Herhangi Biçimde Alıkonulan veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin İlkeler Manzumesi” ve “BM Mahpusların Islahı için Temel İlkeler” gibi birçok uluslararası sözleşmede ve Türkiye’de “5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Kakkında Kanun’un” 6. maddesinin f fıkrasında tanımlanmıştır. BM’nin “İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşmesi”nde mahkumlara, gerekçesi ne olursa olsun işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yapılamayacağı vurgulanmaktadır.

Hapishaneler kapalı ve izole edilmiş ortamlardır. Temiz suya erişim sorunları, kötü havalandırma, ısınma sorunları, hijyenin sağlanamaması, sağlıklı beslenme, kalabalık koşullar, F tipi ile başlayan yeni hapishane mimarisi nedeniyle artan sosyalleşme ve iletişim sorunları, işkence ve kötü muamele Türkiye’de mahkumların sağlıklarının bozulmasının en önemli nedenleri olarak birçok raporda bildirilmektedir. Hapishanelerin mahkumlar için aynı zamanda işyerleri olduğu buralarda işçi sağlığı ve

iş güvenliği açısından gerekli koşullarının sağlanma zorunluluğu olduğu da unutulmamalıdır.

Hapishanelerde gerekli koşul ve olanaklara sahip sağlık birimlerinin olmaması, buralarda doktor ve sağlık çalışanlarının tam gün değil de haftanın belirli günlerinde ve sınırlı sürede bulunması mahkumların hapishane revirlerine erişim süresini uzatmakta, sevk gereken hastaların uzmanlaşmış hizmetlerden yararlanmaları gecikmektedir. Sevkte kullanılan ring araçlarının koşullarının kötü olması, hücreli sevk araçlarında kelepçelemenin yapılması, sevkle gidilen sağlık kurumlarında kelepçeli muayene ve tedavi, hatta kelepçeli doğum yaptırılması gibi insanlık dışı muameleler hapishanelerden bildirilen ihlallerdendir. Tedavi hizmetlerinden yeterince yararlanamama, ilaçların zamanında sağlanmaması özellikle kronik hastalığı olan mahkumların durumunu ağırlaştırdığı bilinmektedir

İnsan Hakları Derneği (İHD) 2021 raporuna göre, sağlıkla ilgili ihlallere bağlı olarak 15’i COVID-19, 18’i ağır kronik hastalıklar ve 13’ü intihar olmak üzere 46 mahpus yaşamını kaybetmiştir. Aynı rapora göre, 651’i ağır olmak üzere 1.517 hasta mahpus bulunmaktadır. Ağır hasta mahpusların, hastalıklarının son dönemlerinde aldıkları hastane raporlarının Adli Tıp Kurumu tarafından kabul edilmemesi ve tahliye kararı vermemesi ağır hasta

*Doç.,Dr.,Türkiye İnsan Hakları Vakfı(ORCID No: 0000-0003-0957-4927)

**Uzm.,Dr.,Sağlık Bilimleri Üniversitesi Dahili Tıp Bilimleri Bölümü (ORCID No: 0000-0003-4300-9972)

***Prof.,Dr.,Kocaeli Dayanışma Akademisi(ORCID No: 0000-0002-7967-1354)

Geliş Tarihi / Received : 26.09.2022

Kabul Tarihi / Accepted : 14.10.2022

tutukluların hapisanede ya da tahliyelerinden kısa süre sonra evlerinde yaşamlarını kaybetmeleriyle sonuçlanmaktadır.

Hapishanelerde zaten iyi olmayan yaşam ve sağlık koşullarının 2021 yılında 317.368'e çıkan hapisane nüfusuyla daha da kötüleştiği bildirilmektedir. Bugün hapishanelerde doluluk oranı, pandemi döneminde adli mahkumların kısmi tahliyesine rağmen %115,1'dir. Hapishaneler, pandemiyi bu koşullarda karşılamışlar, mahkumlar gerekli önlemlerin alınmamasının ağır sağlık sonuçlarını göğüslemek zorunda kalmışlardır.

Nelson Mandela Kuralları olarak adlandırılan, "BM Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralları"nda" hapishanelere ilk girişten başlayarak, beslenme, barınma, kişisel bakım, egzersiz, sosyalleşme ve sağlık hizmetlerinin asgari düzeyleri tanımlanmıştır. Türkiye'nin de taraf olduğu anlaşmalarda hapishanelerin bağımsız heyetler tarafından düzenli olarak denetiminin sağlanması açıkça belirtilmektedir.

Her yıl, Ceza İnfaz Sisteminde Sivil Toplum Derneği (CİSST), İHD, Türkiye İnsan Hakları Vakfı gibi birçok kurum sağlık hakkı ve ilişkili yaşam hakkı ihlalleriyle ilgili raporlar yayımlamaktadır. Türk Tabipleri Birliği (TTB) de zaman zaman konuyla ilgili açıklamaları kamuoyuyla paylaşmaktadır. İHD, 2013 yılından beri her cumartesi günü; F tipi hapishanelerdeki hasta mahpuslara dikkat çekmek için F oturumları yapmaktadır. TTB, yıllardır hapishanelerdeki sağlık koşulları ve açlık grevleri ile mahkumları muayene eden hekimlerin görev ve etik yükümlülükleriyle ilgili birçok rapor yayımlamıştır. TTB, konuyla ilgili evrensel değerlerin başta hekimler tarafından bilinmesi ve uygulanması amacıyla, 2018 yılında, "Özgürlüğünden Yoksun Bırakılanların Sağlık Hakkı İle İlgili Etik Kurul Görüşü", 21/09/2022 tarihinde de "Özgürlüğünden Yoksun Kalan Kişilerin Muayenesi Hakkında Bilgi Notu" yayımlamıştır. Son bilgi notunda hekim tarafından muayene sırasında kolluk görevlilerinin muayene odasında bulunmasına ve kelepçeli muayeneye izin verilmemesinin etik ve hukuki sorumluluk olduğuna dikkat çekilmiştir.

Hapishanelerdeki sağlık koşulları ve asgari standartlarla ilgili çalışmalara katkıda bulunmak amacıyla Toplum ve Hekim Dergisi de iki sayısını bu dosya için ayırdı. Hasan Kıvırcık hapishaneleri, orada üretilen şiddet tarih boyunca mekanlardaki değişimle anlatıyor. Mustafa Eren "Bir ceza yöntemi olarak mahpusların çalıştırılması" başlıklı yazısında

mahpusların "ıslah" amacıyla çalıştırılması uygulamasının ortaya çıkışını ve özellikle Amerika ve Türkiye'deki seyrini aktarıyor. Türkiye'de hapishanelerin bünyesindeki iş yurtlarının en büyük kamu iktisadi teşebbüslerinden biri olarak görülebilecek büyüklüğe eriştiğine dikkat çekiyor. Mutlu Sereli yazısında Türkiye'de mahpusların sağlık hizmetlerine erişimi konusundaki mevzuat ile mahpuslara sunulan sağlık hizmetlerini, Zeynep Varol da dünya ve Türkiye'de hapishanelerde birinci basamak sağlık hizmetlerini değerlendirdi. Dosyamızın ilk bölümünde son olarak Emine Öncü ve Sümbüle Köksoy Vayisoğu İspanya, İngiltere ve Amerika ile Türkiye'deki cezaevi hemşireliğinin tarihsel gelişimi, eğitimi ve cezaevlerinde yürütülen hemşirelik hizmetlerini karşılaştırmalı olarak paylaştılar ve bu konuda yaşanmakta olan sorunları aktardılar.

Dergimizin sayfa sınırlılığı nedeniyle gelecek sayımızda yer alacak yazıları da çok kısa bir biçimde tanıtmak istiyoruz: Ekin Emek Berber ve Günizi Satar, COVID-19 pandemisi döneminde kadın mahpusların çocuklarıyla birlikte yaşadıkları sorunları ele alıyor. 2014 yılı seçimlerinde kazandığı Diyarbakır Büyükşehir Belediye Eş Başkanı iken tutuklanan Gültan Kışanak "despot erkek" ve "despot iktidar" ilişkisine vurgu yaparak sistemin hapishanesine karşı verdiği özgür yaşam mücadelesini bizlerle paylaştı. Aynı zamanda hekim olan eski Diyarbakır Milletvekili İdris Baluken yazısında cezaevlerinde yaşanmakta olan hem sağlık hem de yaşam hakkı ihlalleriyle ilgili gözlemlerini içeriden bir gözle değerlendirdi. Bir hekim ve insan hakları savunucusu olan, İçişleri Bakanlığı kararıyla görevden alınıp, yerine kayyum atanan Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Eş Başkanı Dr. Selçuk Mızraklı yazısında, tutulduğu hapishanedeki sağlık koşullarını tüm bileşenleriyle gözler önüne seriyor. Sevgili Neşe Yılmaz arkadaşımız da yazısında geçici görevlendirmeyle, hekim olarak çalıştığı 900 mahpuslu bir hapishanedeki deneyimlerini aktardı. Zeynep Özen, olağanüstü halin hapishanelerini, Mmembe'nin sorularını modern egemenliğin ceza "standartını" sorgulayarak belgesel filme taşıyan Errol Morris'in dünya kamuoyuna yansımış bir utanç sembolü olarak Ebu Garib Hapishanesi'nde yaşananları konu aldığı Standard Operating Procedure (S.O.P.) filmiyle ilgili analizini bizimle paylaştı.

Tüm yazarlarımıza değerli katkıları için teşekkürlerimizi sunuyoruz. Bu dosyanın hapishanelerde sağlık hizmetlerinin düzeltilmesine katkıda bulunmasını umut ediyoruz.